

Hanns Martin Trautner: Lehrbuch der Entwicklungspsychologie. Verlag für Psychologie, Dr. C. J. Hogrefe, Göttingen — Toronto — Zürich, Band 1, 1978, 576 stran.

Recenzovaná publikace je výsledkem šestiletého úsilí jediného autora, profesora Psychologického institutu Univerzity v Münsteru. První díl proponované dvoudílné učebnice obsahuje teoretická a metodologická východiska ontogenetické psychologie.

Vývojová psychologie se zabývá změnami chování a prožívání v průběhu ontogeneze. Jejím základním úkolem je popis a objasnění intraindividuálních změn chování a prožívání, a též zachycení interindividuálních rozdílů pozorovaných v těchto změnách. Autor zvolil jako výchozí bod a princip uspořádání učebnice odpovědi na 3 otázky: co se vyvíjí (předmět), jak (průběh) a proč (determinace). Co se vlastně mění, jak jsou definovány proměnné, které charakteristiky individua budou zkoumány z vývojového aspektu? Jak tyto změny popsat, v jakých pojmech je lze nejlépe zachytit a jak vypadá jejich průběh? Proč dochází k těmto změnám a jak na sobě závisí po sobě následující změny? Připomíná, že dnes existují kontroverzní hlediska, zda průběh vývoje nastupujících změn je spíše kvalitativního nebo kvantitativního typu, zda probíhá plynule nebo skokem, zda je reverzibilní nebo ireverzibilní, zaměřený nebo nezaměřený, zda probíhá izolovaně nebo integrovaně a zda pod pojmem vývoje rozumíme jen progresivní změny (procesy výstavby) nebo též změny regresivní (pokles výkonnosti atd.).

V první kapitole jsou nastíněny předmět a úkoly vývojové psychologie. Zvláštní pozornost je přitom věnována významu časové dimenze při popisu a objasnění vývojových procesů. S H.-D. Schmidtem rozlišuje autor 4 druhy řad změn v závislosti na časovém měřítku: fylogenezi, antropogenezi, ontogenezi a aktuální genezi čili mikrogenezi. Polemiku může vyvolat autorovo tvrzení, že vývojová psychologie nemá přímou aplikační oblast v praxi; mohli bychom uvést hned několik takových oblastí.

Ve druhé kapitole autor pojednává o nejdůležitějších základních pojmech ontogenetické psychologie, za které považuje růst, zrání, diferenciaci, učení, vpečetování a socializaci. Procesům učení a socializace přisuzuje největší význam. Každý pojem nejdříve definuje a poté na příkladech ukazuje jeho použití ve výzkumu. Rozlišuje 5 druhů učení: klasické podmiňování (nebo také učení kontiguitou, signální učení), operantní podmiňování (instrumentální učení), imitaci (učení na modelu, observační učení), identifikaci a mediaci.

Třetí kapitola se zabývá faktory řídicími vývojové procesy, zvláště podílem dědičnosti a prostředí. Jsou popsány faktory, které se v průběhu vývoje podléhají na intraindividuálních změnách a jejich interindividuální variabilitě. Autor rozlišuje tyto faktory: obecné genetické determinanty, individuálně genetické determinanty, faktory zrání, fyzikálně chemické faktory a sociokulturní faktory. Jako zvláštní mechanismus řízení vývoje je chápána seberegulace. Zvýšenou pozornost věnuje autor vzájemné souhře různých vývojových faktorů. Přitom rozlišuje dva druhy vzájemné závislosti vývojových faktorů: kovariaci a interakci. O kovariaci mluvíme, když důsledek jednoho faktoru systematicky souvisí s důsledkem jiného faktoru, nebo vyjádřeno statisticky, faktory spolu navzájem korelují. Naproti tomu při interakci souvisí důsledek jednoho faktoru s projevením se druhého faktoru. V poslední části kapitoly se autor zabývá zkoumáním vztahu vloh a prostředí. Problémy, metody a výsledky jsou ukázány na výzkumu dvojčat.

Čtvrtá kapitola přináší systematické pojednání o nejdůležitějších teoriích vývoje, a to biogenetických, psychoanalytických, založených na teoriích učení, teoriích kognitivního vývoje, a jejich nejvýznamnějších představitelích. Můžeme se proto seznámit s vývojovými koncepcemi Oswalda Kroha a Heinze Wernera, Sigmunda Freuda a Erika Eriksona, Hullova žáka Roberta Searse, podrobně s teoriemi Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga. Čtenář bude postrádat pojednání o dialekticko-materialistických teoriích vývoje. I když se autor na jiných místech snaží být učebnicově nestranný a svůj názor promítá spíše do výběru a utřídění látky než do bezpro-

středních kritických zhodnocení jednotlivých autorů, v tomto okamžiku z křesla nezaujatého pozorovatele a komentátora vstává a jednu kapitolu věnuje kritice kognitivistických teorií psychického vývoje.

Poslední kapitola je věnována metodám vývojové psychologie. Popisuje jak tradiční přístupy průřezového a longitudinálního zkoumání, tak i tři sekvenční modely Schaieho a dvoufaktorový model Baltesův. Zabývá se mj. problémy a postupy při definování a měření proměnných, provedení výzkumu, měření změn a objasnění vývojových podmínek. Závěr recenzované učebnice je věnován některým aktuálním problémům ve výzkumu: hlediskům pro vymezení předmětu výzkumu, obtížím při zkoumání a etickým problémům zkoumání dětí.

Po stránce formální může být učebnice vzorem i pro naše autory svým jasným členěním, podrobným obsahem na začátku knihy, přehledným úvodem na začátku každé kapitoly, výstižnými závěry a doporučenou literaturou k dalšímu studiu na konci kapitol. Srovnání recenzované učebnice analogické naší současné celostátní kolektivní učebnice ontogenetické psychologie redigované prof. Kuricem není možné, protože Trautnerova učebnice představuje svým rozsahem šestinásobek textu vymezeného v naší učebnici teoretickým a metodologickým východiskům ontogenetické psychologie. Pokud je učebnice vývojové psychologie kolektivu autorů z redakce R. Oertera, která vyšla v nakladatelství Urban-Schwanzenberg v roce 1982 a má 914 stran, dokladem, že kolektiv specialistů může vytvořit reprezentativní dílo, je recenzovaná práce důkazem, že i samojediný autor může napsat precizní učebnici základní psychologické disciplíny, pokud k tomu má erudici a příznivé pracovní podmínky.

Učebnice podává ve zhuštěné, přitom však přehledné formě základní informace z ontogenetické psychologie. Při výběru pramenů se orientuje ponejvíce na západní autory, nepřehlédneme však opakovaně citovaného H.-D. Schmidta i L. S. Vygotského a A. R. Luriju. I když se autor liší v řadě teoretických a metodologických východisek od našich koncepcí psychického vývoje, můžeme konstatovat, že kniha — vhodně komentovaná — může být „literaturou k dalšímu studiu“ i pro naše studenty. Přípravovaný druhý díl má na příkladech ozřejmovat vzájemné vztahy mezi teoriemi, metodami a fakty zároveň s vybranými průřezy do psychického vývoje jedince.

Jiří Dan